FSM İLMÎ ARAŞTIRMALAR
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

FSM SCHOLARLY STUDIES
Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı / Number **12**
2018 Güz / Autumn

http://dergi.fsm.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/fsmia

FSM İLMÎ ARAŞTIRMALAR
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

FSM SCHOLARLY STUDIES
Journal of Humanities and Social Sciences

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Hasan Akay
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Esra Macaroğlu Akgül
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. M. Fatih Andı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Safi Arpaguş
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Mustafa Argunşah
Erciyes Üniversitesi/Kayseri

Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Fahameddin Başar
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Uwe Bleasing
Leiden/Hollanda

Prof. Dr. Ali Bolat
Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun

Prof. Dr. Bernt Brendomoen
Uppsala Üniversitesi/İsveç

Prof. Dr. Ali Bulut
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Gönül Güreşsever Cantay
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Emekli/İstanbul

Prof. Dr. Mehmet Şirin Çıkar
Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Van

Prof. Dr. Mustafa Çiçekler
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Nihat Dalgın
Sinop Üniversitesi/Sinop

Prof. Dr. Yılmaz Daşçıoğlu
Sakarya Üniversitesi/Sakarya

Prof. Dr. Hayati Develi
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Musa Duman
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Mustafa Kaçalin
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Şaban Kayıhan
Hasan Kalyoncu Üniversitesi/Gaziantep

Prof. Dr. İbrahim Numan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. A. Yekta Saraç
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ahmet Taşağıl
Yeditepe Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Zeynep Tarım
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Necdet Tosun
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Fikret Turan
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

FSM İLMÎ ARAŞTIRMALAR
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

FSM SCHOLARLY STUDIES
Journal of Humanities and Social Sciences

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Yücel
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ahmet Yüksel
Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun

Doç. Dr. Orhan Akınoğlu
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Mhd. Ayman Aljammal
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Abdurrahim Alkış
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Turgay Anar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Yelkin Diker Coşkun
Yeditepe Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Anmar Ahmad Muhammed
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Mehmet Samsakçı
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Hasip Saygılı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Serdal Seven
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Suliman Husain Alomirat
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/İzmir

Dr. Öğr. Üyesi Nihan Arslan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Aslan Delice
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Efe
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Eski
Hasan Kalyoncu Üniversitesi/Gaziantep

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Göleç
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Kaytaz
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Kıllıoğlu
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koçak
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Ali M. A. Al Omari
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Übeydullah Öztabak
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Metin Ünver
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza Özcan
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/İstanbul

Dr. Noor Cholis Idham
Universitas Islam Indonesia/Endonezya

İndeks, Abstrakt ve Veritabanı Bilgisi / Indexing, Abstracting and Database Information
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), Arastirmax: Bilimsel Yayın İndeksi, İdeal Online, EBSCOhost Database, Open Academic Journal Index, SOBİAD: Sosyal Bilimler Atıf Dizini, ULAKBİM TR Dizin (Sosyal ve Beşeri Bilimler Veritabanı)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
FSM Scholarly Studies Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/*Number* 12 **Yıl**/*Year* 2018 **Güz**/*Autumn* **ISSN** 2147-3153/**e-ISSN** 2148-2217

Yılda İki Sayı Yayınlanan Hakemli Akademik Dergi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Adına
Kurumsal Sahibi / Publisher
İsmail Gerçek (Mütevelli Heyeti Başkanı)

İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Fahameddin Başar (Rektör Vekili)

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief
Prof. Dr. M. Fatih Andı

Editör / Editor
Arş. Gör. Ayşe Şeyma Fındık

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Asude Tavus

Redaksiyon / Proofreading
Arş. Gör. Gamze Beşenk
Arş. Gör. Ayşe Şeyma Fındık
Arş. Gör. Berna Terzi
Büşra Şahin

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. M. Fatih Andı
Prof. Dr. Ali Bulut
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Nihat Öztoprak
Prof. Dr. Suphi Saatçi
Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı

Tasarım: Zeynep Küçüker
Baskı:

Matbaa Sertifika No:
Tel: Web: E-Posta:

Baskı Tarihi: Aralık 2018

Adres / Address
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
Zeyrek Mah. Büyükkaraman Cad. No : 53 Fatih/İstanbul
Telefon: 0212 521 81 00 Faks: 0212 521 84 84
web: http://dergi.fsm.edu.tr - http://dergipark.gov.tr/fsmia
eposta: dergi@fsm.edu.tr

FSM İLMÎ ARAŞTIRMALAR
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

FSM SCHOLARLY STUDIES
Journal of Humanities and Social Sciences

Bu Sayının Hakemleri / Referees for This Issue

Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. M. Fatih Andı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Casim Avcı
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ayfer Aytuğ
Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Ali Bulut
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Burhanettin Can
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. İsmail Coşkun
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan
Emekli

Prof. Dr. Muhsin Demirci
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Zekeriya Güler
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Nihat Öztoprak
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Çiğdem Polatoğlu
Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Suphi Saatçi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Zarife Seçer
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan
Sakarya Üniversitesi/Sakarya

Prof. Dr. Fikret Turan
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Mehmet Vural
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Ankara

Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. Kemal Yavuz
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Prof. Dr. İsmail Yiğit
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Tuncay Akçadağ
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Mustafa Aksoy
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Mhd. Ayman Aljammal
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Abdurrahim Alkış
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Azize Nilgün Canel
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Ali Eryılmaz
Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Şükran Fazlıoğlu
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Ali Namlı
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Ayşin Satan
Marmara Üniversitesi/İstanbul

Doç. Dr. Hasip Saygılı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Türkân Alvan
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şerif Eskin
İstanbul Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Kenan Göçer
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi/Sakarya

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Göleç
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi İsa Kaya
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Murat Tümay
İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İstanbul

© Telif Hakkı

FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi'nde yayımlanan yazıların yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazıların yayın hakkı Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne aittir. Derginin hiç bir bölümü yayıncının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt yöntemiyle veya başka bir yöntemle çoğaltılamaz, bir veri muhafaza sisteminde saklanamaz veya iletilemez. Kaynak göstermek kaydıyla alıntı yapılabilir.

© Copyright

The authors retain all copyrights in FSM Scholarly Studies Journal of Humanities and Social Sciences. Copyright for this journal belong to FSM Vakif University. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, i ncluding photocopying, recording, or any information storage and retrieval system, without permission in writing from the authors.

FSM İlmî Araştırmalar
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
FSM Scholarly Studies
Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/*Number* 12 **Yıl**/*Year* 2018 **Güz**/*Autumn* **ISSN** 2147-3153/**e-ISSN** 2148-2217

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırmalar ve İncelemeler / Researches and Studies

Tarih, Siyaset, İktisat / History, Politics, Economy

Araştırma Makalesi / Research Article

Zekeriya Kurşun — **Osmanlı Devleti'nin Basra Körfezi Siyaseti: Bağdat, Basra ve Lahsa Beylerbeylikleri (1534-1672)**
Persian Gulf Policies of the Ottoman Empire: Beylerbeyliks of Baghdat, Basrah and Lahsa (1534-1672) 1

Özer Özçelik, Ezgi Babayiğit Sunay — **Schumpeter ve Ülgener'in İktisadi Krizlere Bakış Açıları**
Schumpeter and Ulgener's Perspectives on Economic Crises 29

İsmail Safi — **Adalet ve Siyaset İlişkisi Üzerine**
On the Justice and Politics 63

Veli Sırım — **Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesinin Rolü**
The Role of the Cyprus Issue in the Development of Economic Relations Between Turkey and Middle Eastern Countries 75

Fevzi Yılmaz — **Robotlar Hayatımızda**
Robots are in Our Lifes 109

Eğitim, Sosyoloji, Psikoloji / Education, Sociology, Psychology

Araştırma Makalesi / Research Article

Tuba Bakan, Hakan Şahin — **Değerler Eğitim Programının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Değer Kazanımı Üzerine Etkisinin Çocuk Görüşlerine Göre İncelenmesi**
The Investigation of Value Education Program Effects on Children Attending Preschool in Terms of Gaining Value 121

Tuğba Yılmaz Bingöl, Melek Kalkan — **Aile Yeterlik Ölçeklerinin Türkçe'ye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirliği**
Adaptation of Family Efficacy Scales to Turkish, Validity and Reliability 141

Muhammet Ü. Öztabak — **Rehber Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere ve Faktörlere Göre İncelenmesi**
Examination of Occupational Burnout Levels of School Counsellors According to Some Demographic Variables and Factors 171

Dil, Edebiyat, Felsefe / Language, Literature, Philosophy

Araştırma Makalesi / Research Article

Güler Doğan Averbek — **Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme'nin Bilinmeyen İki Nüshası**
Two Unknown Copies of Turkish-Albanian Versified Dictionary Titled Durre-i Manzume 223

Yunus Emre Özsaray — **Sezai Karakoç'un Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri: Eserlerinden Hareketle Fert ve Toplum İdeali**
Sezai Karakoç's Opions About Education and Schooling: Person and Community Idea Moving from Work's 243

Nerma Zaimovic — **Şeyh Bekir'in Şifâü'l-Kulûb ve Ziyâ'ü'l-Kubûr Adlı İlmihal Eseri**
General Features of the Catechism Şifâü'l-Qulûb and Ziyâü'l-Qubûr by Sheikh Bekir 275

Mimarlık / Architecture

Araştırma Makalesi / Research Article

Nihal Uluengin — **İstanbul'un Teneke Evleri**
Tin-Clad Houses of Istanbul 291

Türkan Uzun, Merve Karabeyeser — **Gaziantep Tren Garı ve Yeniden İşlevlendirme Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme**
An Evaluation of Gaziantep Railway Station and Re-Use Suggestions 309

İslami İlimler / Islamic Studies

Araştırma Makalesi / Research Article

Selim Demirci — **Usûl, İmkân ve İhtiyaç Açısından Çocuk Yaştaki Râvilerin Hadis Semâı**
Hadith Listening of Children in Terms of Methodology, Opportunity and Necessity 349

Üzeyir Durmuş — **Yemekten Önce ve Sonra Tuz Yemeyi Tavsiye Eden Rivâyetlere Dair Bir Araştırma**
A Research on the Narrations that it Advises Eat Salt Before and After Meal 379

Süleyman Gür — **Osmanlı Tefsir Geleneğinde Besmele Risaleleri Literatürü**
Literature of the Bismillah Risala in The Ottoman Tafsir Tradition 405

Mahmud Nureddin Şaban — **نظام الدين عمر بن علي المرغيناني ومنهجه الإستدلالي والترجيحي في كتابه «جواهر الفقه»**
Nizamüddin Ömer b. Ali el-Merginânî ve Cevâhiru'l-Fıkh Adlı Eserindeki İstidlal ve Tercih Yöntemleri
Niẓām al-Dīn 'Umar ibn 'Alī al- Marghīnānī and His Inferential and Weighting Methodology in His Book Jawāhir Al-Fiqh 479

Çeviri Makalesi / Translation Article

Muhammed Zâhid el-Kevserî, çeviren Musa Alak — **İlmin Kaybı: Allâme İsmâil Sâib Sencer (Erzurum 31 Ocak 1873 – İstanbul 22 Mart 1940)**
The Loss of Knowledge: Allâme İsmâil Sâib Sencer (Erzurum, January 31, 1873 – İstanbul, March 22, 1940) 495

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Aytül Develi — **Ahmet Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Selâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*** 507

Berna Terzi Eskin — **M. Fatih Andı, *Akrebi Kuyruğundan Tutmak*** 511

Yayın İlkeleri / Review 517

FSM İlmî Araştırmalar *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*
FSM Scholarly Studies *Journal of Humanities and Social Sciences*
Sayı/Number 12 Yıl/Year 2018 Güz/Autumn
©2018 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

DOI: 10.16947/fsmia.502311 - http://dergipark.gov.tr/fsmia - http://dergi.fsm.edu.tr

Çeviri Makalesi / Translation Article - Geliş Tarihi / Received: 17.01.2018 Kabul Tarihi / Accepted: 01.06.2018 - FSMIAD, 2018; (12): 495-506

İlmin Kaybı: Allâme İsmâil Sâib Sencer* (Erzurum 31 Ocak 1873 – İstanbul 22 Mart 1940)

Muhammed Zâhid el-Kevserî**
notlandırarak çeviren Musa Alak***

Öz

İleri toplumlar, ilim ve sanatta öne çıkmış fertlerini mevcut ve sonraki nesillere tanıtmaya büyük önem atfederler. Böylece yeni yetişmekte olan nesilleri teşvik ederek, o örnek şahsiyetlerin ölümlerinden sonra, onların yerlerini doldurmaya gayret ederler. Bizim Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşamış olan büyük şahsiyetlerimizden biri, Beyazıt Câmii dersiâmlarından, Dârülfünûn müderrislerinden ve Beyazıt

* Bu yazı, Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin, *Makālâtü'l-Kevserî* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1414/1994, s. 562-564) içinde yer alan "Fakîdü'l-ilm: el-Allâme İsmâîl Sâib Sencer (فَقِيدُ الْعِلْمِ: الْعَلَّامَـةُ إِسْـمَاعِيل صَائِـب سَـنْجَر)" başlıklı makalesinin tercümesidir. Makale daha önce *Mecelletü'l-İslâm*'da (yıl: 10, sayı: 49, 14 Zilhicce 1360/2 Ocak 1942) yayımlanmıştır. Dipnotlar ve başlıklar tarafımızdan eklenmiştir.

İsmail Sâib Sencer'in hayatı hakkında bilgi için bkz. Ebül'ulâ Mardin, "İstanbullu İsmâil Sâib Efendi", *Huzur Dersleri*, (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1951 (I), 1966 (II-III), II-III, 987-1047; Dursun Gürlek, "Kütüphânedeki Kütüphâne: İsmâil Sâib Sencer (1871-1940)", *Ayaklı Kütüphâneler*, 10. baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2013, s. 243-269; Azmi Bilgin, "İsmail Saib Sencer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIII, 122-123.

** Muhammed Zâhid el-Kevserî (Düzce 1296/1879 – Kahire 1371/1952). Hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgi için bkz. Ahmed Hayrî, "el-İmâm el-Kevserî", *Makālâtü'l-Kevserî*, s. 25-98; *Muhammed Zâhid el-Kevserî Hayatı-Eserleri-Tesirleri*, (Haz. Necdet Yılmaz), İstanbul: Seha Neşriyat, 1996; *Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri* (Düzce 24-25 Kasım 2007); Yusuf Şevki Yavuz – Ebubekir Sifil, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77-81.

*** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, musaalak@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6544-7450

Devlet Kütüphanesi müdürlerinden İsmâil Sâib Sencer'dir. Arap dili ve edebiyâtı, İslâmî ilimler ve özellikle de kitâbiyât alanındaki engin bilgisinden dolayı kendisine "ayaklı kütüphane" denmiştir. İşte Kevserî, bu makalesinde kendisinden altı yaş büyük olan, ama arkadaş çevresinde bulunduğu İsmâil Sâib Sencer'i kısaca tanıttıktan sonra, onunla ilgili iki hâtırasını tarihe not düşüyor.

***Anahtar Kelimeler**:* İsmâil Sâib Sencer, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, *Keşfü'z-zunûn*.

The Loss of Knowledge: Allâme İsmâil Sâib Sencer (Erzurum, January 31, 1873 – İstanbul, March 22, 1940)

Abstract

Advanced societies take it seriously to introduce their pioneers of science and art to their current and future generations. By doing that, they try to encourage the future generations and to fill in the places of those pioneers after they pass away. One of the Turkish pioneers of that sort, who lived in the last era of the Ottoman Empire and the first era of the Turkish Republic was İsmâil Sâib Sencer, who was one of the Beyazıt Mosque's scholars (*dersiâmm*) and one of the professors at Dârulfunûn (Ottoman University), as well as an administrator of the Beyazıt Public Library. He was called as "a library with two feet" due to his knowledge concerning Arabic language and literature, Islamic sciences and especially because of his knowledge in bibliography. Although Kevserî was six years younger than Sencer, they were close friends. In this article, Kevserî, talks about İsmail Sâib Sencer in a sincere way giving rise to two historical anecdotes that are related to him.

Keywords: İsmâil Sâib Sencer, Beyazıt Public Library, *Kashfu'z-zunûn*.

Giriş

Olgun toplumlar, haleflerinin gayretlerini teşvik etmek için, ilim ve fennin her bir alanındaki büyüklerinin anılmasına önem verirler. Arkadaşımız, büyük üstâd, İstanbul'daki Bayezid Umûmî Kütüphanesi'nin[1] müdürü[2] İsmâil Sâib Sencer'in (Allâh ona rahmet eylesin) vefâtından beri yaklaşık iki yıl geçti. Bu münâsebetle, bu büyük adam hakkında konuşmayı üzerime bir vecîbe addediyorum.

I- İsmâil Sâib Sencer

A- Ahlâkı ve İlmî Yetkinliği

Merhûm; ağırbaşlı, halim selim, uyumlu, güzel huylu, hoşgörülü, nâzik, sabırlı, araştırmacı, kılı kırk yaran, hâfızası kuvvetli, gece gündüz kendisini bütünüyle kitapları mütâlaa etmeye ve incelemeye adamış bir zât idi. Kitaplar konusunda hiçbir araştırmacının, onun incelemesinin ötesinde bir beklentisi olamazdı. Çok sayıda nâdir yazma eser edinmişti. Nâdir kitapların durumlarının bilinmesi konusunda o, tek hareket noktası ve son mürâcaat kaynağı idi. Doğulu, Batılı, Arap, Mısırlı ve Hintli ona yönelirler; araştırdıkları konuların tetkiki hususundaki susuzluklarının şifasını onun yanında bulurlardı. İstanbul kütüphanelerindeki nâdir kitapların, gözlerinin önünde canlanması sayesinde, onlara arayıp da bulamadıkları kitapları bütün incelikleriyle tavsif ederdi. Merhûm bilgisini paylaşmakta da hiç kimseye karşı cimrilik yapmazdı.

B- İlmî Vazifeleri

İlimle igili büyük vazîfeler üstlenmişti; Beyazıt Câmii'nin[3] eşsiz dersiâmlarından,[4] Medrese-i Süleymaniye'nin[5] "usûlü'd-dîn ilmi (kelâm)" ve "felsefî ilim-

1 Makalenin aslında: "Genel Kütüphane" (لِخِزَانَاتِ الْكُتُبِ الْعَامَّةِ).
Bayezid Umûmî Kütüphanesi: "Kütübhâne-i Umûmî-i Osmânî" adıyla 1301/1884 yılında açılan bu kütüphane, bir süre "Bayezid Umumî Kütüphanesi" adıyla anılmış, 1961 yılında adı "Beyazıt Devlet Kütüphanesi" şeklinde değiştirilmiştir. İsmail Sâib Efendi, bu kütüphanede 1897 yılında "ikinci hâfız-ı kütüb" unvanıyla göreve başlamış, kütüphanenin ilk müdürü Tahsin Efendi'nin vefât etmesi üzerine 1916 yılında "birinci hâfız-ı kütüb (müdür)" tayin edilmiş ve 1939 yılı sonlarında emekli oluncaya kadar bu vazifesini sürdürmüştür. Kütüphane hakkında bilgi için bkz. Hasan Duman, "Beyazıt Devlet Kütüphanesi", *DİA*, VI, 51-52.

2 Makalenin aslında: "genel müdür" (الْمُدِيرُ الْعَامُّ).

3 Makalenin aslında: "Ebû Yezîd Câmii" (فِي جَامِعِ أَبِي يَزِيدَ).
Beyazıt Câmii: Sultan II. Bayezid (Dimetoka 851/1447 – Çorlu 918/1512) tarafından İstanbul'da 906-911/1501-1505 yılları arasında yaptırılan câmi. Câmi ve içinde bulunduğu külliye hakkında bilgi için bkz. Semavi Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", *DİA*, VI, 45-49.

4 Makalenin aslında: "eşsiz ilim şeyhlerinden" (مِنْ أَفْذَاذِ شُيُوخِ الْعِلْمِ).
Dersiâm: "Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan". Bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Dersiâm", *DİA*, IX, 185-186. İsmâil Sâib Efendi, 24 Mayıs 1902'de Beyazıt dersiâmlığı unvanını almış ve 1903 Mart'ından itibaren Beyazıt Camii'nde ders vermeye başlamıştır.

5 Makalenin aslında: "İhtisas Enstitüsü" (مَعْهَدِ التَّخَصُّصِ).
Esasında o dönemde bu isimlendirmeye daha uygun olarak "Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye

ler (hikmet)" alanındaki büyük üstâdlarından ve Dârülfünûn'un[6] büyük müderrislerinden biriydi[7]. Bir süre geleceğin adamlarını yetiştirme konusunda onlara arkadaşlık yaptı. Sonra, burada anlatılmasına gerek olmayan birtakım sebeplerden dolayı, Dârülfünûn'daki müderrislik görevinden istifa etti. Rabbine kavuşuncaya kadar kendini tamamen eski başkentteki kütüphanelerin işlerine vermişti ve araştırmalarında başarılı idi.

C- *Keşfü'z-Zunûn*'un Neşri Çalışmalarına katkısı

Şerefli işlerinin sonuncularından biri, *Keşfü'z-zunûn*'un (كَشْفُ الظُّنُونِ),[8] müellifin[9] müsvedde ve (kısmen) temize çekilmiş nüshalarına dayanarak tertip ve tahkikini yapan komisyona katılmak olmuştur. O komisyonun üyeleriyle birlikte çalışmaya devam etmiş, nihayet onlarla birlikte kitaba faydalı bir "Mukaddime"[10] ve müellifinin kapsamlı bir biyografisini[11] yazmışlardır. Yine elif harfinin sonlarına kadar kitabın tahkiki ve (önceki) baskılarda ilâve edilenlerin ayıklanması çalışmalarında komisyona eşlik etmiştir. (Onun vefâtından sonra) fazîletli arkadaşları: Üniversite'nin öğretim üyelerinden ve Beyazıt Câmii'nin eşsiz dersiâmlarından Mehmet Şerefettin Bey[12] ile araştırmacı, üstâd, Üniver-

---

Medreseleri"nin en üst derecesi olan "Medresetü'l-Mütehassısîn" isimli bir medrese vardı. Fakat İsmâil Sâib Efendi, bu medresenin bir alt derecesi olan "Medâris-i Âliye"de Edebiyyât-ı Arabiyye müderrisliği yapmıştır (1914). Onun İlm-i Kelâm müderrisliği yaptığı medrese ise, "Medrese-i Süleymâniye"dir (1919).

6 Dârülfünun: Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda açılan ve Cumhuriyet döneminde 1933 yılında lağvedilerek yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğu yüksek öğretim kurumu. Bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünun", *DİA*, VIII, 521-525.

7 İsmâil Sâib Efendi, Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde "Arap Edebiyatı" müderrisliği yapmıştır (1921-1925).

8 Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn (كَشْفُ الظُّنُونِ عَنْ أَسَامِي الْكُتُبِ وَالْفُنُونِ): "Kâtib Çelebi'nin bibliyografik eseri". Eser hakkında bilgi için bkz. İlhan Kutluer, "Keşfü'z-Zunûn", *DİA*, XXV, 321-322. Eser birçok defa basılmıştır. Meselâ: Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, (nşr. Şerefettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bifat Bilge), İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, I-II c.

9 Kâtib Çelebi: Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (İstanbul Zilkade 1017/Şubat 1609 – İstanbul 27 Zilhicce 1067/6 Ekim 1657). Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Orhan Şaik Gökyay, "Kâtib Çelebi", *DİA*, XXV, 36-40.

10 M. Ş. Y. (Mehmet Şerefettin Yaltkaya), "Mukaddime", *Keşfü'z-zunûn* (Yazar: Kâtib Çelebi), I, 7-16 (Türkçe giriş kısmı).

11 M. Ş. Y. (Mehmet Şerefettin Yaltkaya), "Kâtib Çelebi'nin Hayatı", *Keşfü'z-zunûn* (Yazar: Kâtib Çelebi), I, 17-24 (Türkçe giriş kısmı).

12 Mehmet Şerefettin (Yaltkaya) Bey (İstanbul 17 Kasım 1880 – Ankara 23 Nisan 1947): "Din âlimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Diyanet İşleri başkanı". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. İsmail Kara, "Yaltkaya, Mehmet Şerefettin", *DİA*, XLIII, 308-310.

site'de muallim Kilisli Muallim Rifat Bey[13], uzun ömürlü allâme, üstâd, şeyh Arapgirli Hüseyin Avni Efendi'nin[14] faydalı yardımlarıyla bu olgun yolda ilerlemeye devam etmişler ve nihayet *Keşfü'z-zunûn* en güzel bir cild ve en mükemmel bir dizgi ile çıkmıştır.

II- Bazı Hatıralar

Arkadaşımız, karşısına çıkan her kaçak bilgiyi kendi *Keşfü'z-zunûn* nüshasına kaydeder; kataloglarda karşılaştığı her yanlışı derhal düzeltirdi. Bunun örneklerinden bazıları şunlardır:

A- Başka Müellife Nisbet Edilen Bir Kitabın Gerçek Müellifini Tespit Etmesi

Beyazıt Meydanı'ndaki Umûmî Kütüphane'nin kataloğunun,[15] Şeyh-i Ekber'i[16] redde dair Sa'd et-Teftâzânî'ye[17] nisbet edilen basılı bir kitabı zikrettiğini görürsün.[18] Bir de bakarsın üstâd onun kenarına şunları yazmış:

---

13 Kilisli Muallim Rifat (Bilge) Bey (Kilis 1874 – Ankara 22 Şubat 1953): "Filolog, Türk dili ve edebiyatı araştırmacısı, kitâbiyat uzmanı, eğitimci". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, "Kilisli Rifat Bilge", *DİA*, XXVI, 18-22.

14 Arapgirli Hüseyin Avni (Karamehmetoğlu) Efendi (Malatya-Arapgir 1864 – İstanbul 1954): "Son devir din âlimi, huzur dersleri mukarriri, dersiâm". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Metin Yurdagür, "Arapkirli Hüseyin Avni", *DİA*, III, 329-331.

15 Makalenin aslında: "Ebû Yezîd Meydanı'ndaki Sultan Hamîd Genel Kütüphanesi'nin Fihristi" (فِهْرِسَ الْمَكْتَبَةِ الْعامَّةِ الْحَمِيدِيَّةِ فِي مَيْدَانِ أَبِي يَزِيدَ).
Eserin bahsedilen katalogdaki yeri için bkz. *Kütübhâne-i Umûmî Defteri*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, ty, s. 141 ("*Risâletü Vahdeti'l-vücûd*", Aded-i umûmî: 2890; Sıra numarası [Akāid Kelâm]: 75).

16 Şeyh-i Ekber: Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî (Endülüs-Mürsiye 17 Ramazan 560/28 Temmuz 1165 – Dımaşk 22 Rebîülâhir 638/10 Kasım 1240). "Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî müellif". Hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgi için bkz. M. Erol Kılıç vd., "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, 493-522.

17 Sa'd et-Teftâzânî: Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî (Horasan-Teftâzân Safer 722/Şubat 1322 – Semerkand 792/10 Ocak 1390). "Çok yönlü âlim". Hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgi için bkz. Şükrü Özen, "Teftâzânî", *DİA*, XL, 299-308.

18 Sa'düddîn et-Teftâzânî, "Risâle fî vahdeti'l-vücûd", *Hâzihî Mecmûatü resâil fî vahdeti'l-vücûd li-Sa'diddîn et-Teftâzânî ve li-Alî el-Kārî* (هٰذِهِ مَجْمُوعَةُ رَسَائِلَ فِي وَحْدَةِ الْوُجُودِ لِسَعْدِ الدِّينِ التَّفْتَازَانِيِّ وَلِعَلِيٍّ الْقَارِي), İstanbul: Ali Bey Matbaası, 1294, s. 2-47.
Eser yüksek lisans tezi olarak dirâse ve tahkik edilmiştir: 'Alâüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Buhârî el-Hanefî, *Fâdıhatü'l-mülhıdîn ve nâsıhatü'l-muvahhıdîn* (فَاضِحَةُ الْمُلْحِدِينَ وَنَاصِحَةُ الْمُوَحِّدِينَ),(thk. Muhammed İbrâhîm el-Avadî), Mekke:

- "Bu eser, Sa'd'ın değil; onun öğrencilerinden olan Alâ' el-Buhârî'nindir.[19] Filanca numarada kayıtlıdır.[20] Eski bir hat iledir. Kitabın adı: *Fâdıhatü'l-mülhidîn* (فَاضِحَةُ الْمُلْحِدِينَ)'dir.[21] Neşreden,[22] musannifin kitabın ortalarındaki (قَالَ السَّعْدُ فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ» = Sa'd, *Şerhu'l-Makāsıd*'da şöyle dedi)[23] sözünü değiştirip (قُلْتُ فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ» = *Şerhu'l-Makāsıd*'da şöyle dedim)[24] şekline çevirmiştir."[25]

Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, ed-Da've ve Usûlüddîn Fakültesi, Akîde Bölümü, 1414 (1993-1994).

19 Alâ' el-Buhârî: Ebû Abdillâh Alâüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Buhârî el-Acemî el-Hanefî (Bilâd-i Acem 779/1377 – Dımaşk 841/1438). Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992, IX, 291-294; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü musannifî'l-kütübi'l-'Arabiyye*, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, III, 688.

20 Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü, nr. 3445. Eserin bahsedilen katalogdaki yeri için bkz. *Kütübhâne-i Umûmî Defteri*, s. 167 ("*Fâdıhatü'l-mülhidîn*", Aded-i Umûmî: 3445; Sıra numarası [Tasavvuf]: 165).

21 Müellifin ferağ kaydına göre 834/1431 yılında telifi tamamlanan eserin, Türkiye kütüphanelerinde, bazıları yanlış olmakla birlikte, pek çok nüshasının kaydı bulunmaktadır. Meselâ: Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, nr. 1269 (vr. 1b-31b. Matbu nüshadaki gibi tahrif edilmiş); Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü, nr. 3445, 7889; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 1971 (vr. 1b-68b), Laleli Bölümü, nr. 3679 (vr. 1b-45a), Reşid Efendi Bölümü, nr. 1437 (vr. 312b-344a), Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 1380 (vr. 68b-93b), Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 2734 (vr. 13a-38b); Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3903 (vr. 20b-41a. İsmâil b. en-Nâblusî'ye ait 993/1585 yılında yazılmış bir eser. Yanlışlıkla müellifimize nisbet edilmiş); Murat Molla Kütüphanesi, Murad Molla Bölümü, nr. 331 (vr. 1b-27b. Matbu nüshadaki gibi tahrif edilmiş).

22 Eserin tahrifini neşredene yüklemek pek isabetli görünmemektedir. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla iki yazma nüsha (Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, nr. 1269, vr. 1b-31b; Murat Molla Kütüphanesi, Murad Molla Bölümü, nr. 331, vr. 1b-27b, istinsah tarihi: 1138/1725) da matbu nüsha gibi tahrif edilmiştir ki bunların matbu nüshanın esası olma ihtimali vardır.

23 İbare, Kevserî'nin hatırladığı şekilde olmayıp şu şekildedir: (كَمَا قَالَ خَتْمُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ سَعْدُ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ التَّفْتَازَانِيُّ تَغَمَّدَهُ اللهُ بِرَحْمَتِهِ فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ» ...). (Meselâ bkz: Alâüddîn el-Buhârî, *Fâdıhatü'l-mülhidîn ve nâsıhatü'l-muvahhidîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 1971, vr. 47).

24 İbare, Kevserî'nin hatırladığı şekilde olmayıp şu şekildedir: (وَنَحْنُ كَمَا قُلْنَا فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ» ...). Teftâzânî, "Risâle fî vahdeti'l-vücûd", *Hâzihî Mecmûatü resâil fi vahdeti'l-vücûd li-Sa'diddîn et-Teftâzânî ve li-Alî el-Kārî*, s. 32.

25 Kevserî'nin, İsmail Sâib Sencer'in ifadelerini aklında kaldığı kadarıyla özetleyerek aktardığı anlaşılmaktadır. Adı geçen matbû mecmûanın Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü, nr. 2890'da kayıtlı nüshasının iç kapağı ile 2. ve 32. sayfalarında birtakım Arapça notlar görül-

B- Hakkında Fazla Bilgi Bulunmayan Bir Müellifin Hayatını Araştırması

Harb-i umûmî[26] esnasında bir medreseyi açmak için Kastamonu'ya gitmiştim. Orada nâdir yazmalardan, 6. asır ricâlinden Ebü'l-Alâ' Sâ'id b. Ahmed b. Ebî Bekr er-Râzî'ye[27] ait *el-Cem' beyne'l-fetvâ ve't-takvâ fî mühimmâti'd-dîni ve'd-dünyâ* (الْجَمْعُ بَيْنَ الْفَتْوَى وَالتَّقْوَى فِي مُهِمَّاتِ الدِّينِ وَالدُّنْيَا) adlı kitabı iki cild halinde gördüm.[28] Kitap, burada izahı uzun sürecek hârika bir düzenle, ilim,

---

mektedir. Bu notların İsmâil Sâib Sencer tarafından yazıldığı veya yazdırıldığı anlaşılmaktadır. Hem merhûmun Arapça üslûbunu göstermesi hem de konunun daha iyi anlaşılması bakımından o notları aynen nakletmek istiyoruz:

1- İç kapakta mecmûanın adının yer aldığı parantez arasındaki bir satırlık ibarenin üstü çizilerek, yukarıdan aşağıya sayfanın yarısından fazlasını dolduracak şekilde şunlar yazılmış (s. 1): (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اِعْلَمْ -أَيُّهَا النَّاظِرُ فِي هٰذِهِ الْمَجْمُوعَةِ-: أَنَّ الرِّسَالَةَ الْأُولَى مِنْهَا لَيْسَتْ مِمَّا أَلَّفَهُ الْمَوْلَى السَّعْدُ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى الْمُتَوَفَّى سَنَةَ ٧٩٢، فَلَا تَغْتَرَّ بِنِسْبَتِهَا إِلَيْهِ، بَلْ: هِيَ تَأْلِيفُ الْعَلَاءِ الْبُخَارِيِّ ثُمَّ الْمِصْرِيِّ الْمُتَوَفَّى سَنَةَ ٨٤١، وَاسْمُهَا: «فَاضِحَةُ الْمُلْحِدِينَ وَنَاصِحَةُ الْمُوَحِّدِينَ» كَمَا فِي «كَشْفِ الظُّنُونِ». وَإِنْ أَرَدْتَ إِزَالَةَ الشَّكِّ عَنْكَ بِالْكُلِّيَّةِ فِي تَحْقِيقِ هٰذِهِ النِّسْبَةِ: فَرَاجِعْ إِلَى نُومَرَةِ «١٦٥» [مِنْ قِسْمِ التَّصَوُّفِ، وَالْعَدَدُ الْعُمُومِيُّ: ٣٤٤٥] فِي الْكُتُبْخَانَةِ الْعُمُومِيَّةِ هٰذِهِ، فَإِنَّكَ مَتَى تُقَابِلْ هٰذِهِ بِتِلْكَ: تَرَهَا عَيْنَهَا، وَهِيَ نُسْخَةٌ كُتِبَتْ فِي يَوْمِ الْخَمِيسِ مِنْ صَفَرِ سَنَةَ ٩٩٧ بِحَلَب، وَكَيْفَ تُنْسَبُ هٰذِهِ الرِّسَالَةُ إِلَى الْمَوْلَى سَعْدِ الدِّينِ، وَمُؤَلِّفُهَا يَنْقُلُ فِي هٰذِهِ الرِّسَالَةِ عَنْ شَرْحِهِ عَلَى «الْمَقَاصِدِ»؟! حَيْثُ يَقُولُ فِي الرِّسَالَةِ: «وَنَحْنُ -كَمَا قَالَ خَتْمُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ سَعْدُ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ التَّفْتَازَانِيُّ تَغَمَّدَهُ اللهُ بِرَحْمَتِهِ فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ»- عَلَى سَاحِلِ التَّمَنِّي نَغْتَرِفُ ...» إِلخ، كَمَا تَرَى فِي الْوَرَقَةِ الْمُرَقَّمَةِ بِعَدَدِ «١٥» مِنْ «فَاضِحَةِ الْمُلْحِدِينَ» عِنْدَ الْمُرَاجَعَةِ إِلَى نُومَرَةِ «١٦٥»، وَفِي هٰذِهِ النُّسْخَةِ الْمَطْبُوعَةِ إِلَى الصَّفْحَةِ الْمُرَقَّمَةِ بِعَدَدِ «٣٢»، وَلٰكِنَّ الشَّخْصَ الَّذِي صَارَ سَبَبًا لِطَبْعِهَا لَمَّا افْتَرَى أَوَّلًا فِي النِّسْبَةِ، وَارْتَكَبَ تَغْيِيرَهَا: غَيَّرَ أَيْضًا هٰذَا النَّقْلَ عَنْهُ -كُلُّ ذٰلِكَ تَرْوِيجًا لِلرِّسَالَةِ-، وَزَادَ وَنَقَّصَ لَئَلَّا يَظْهَرَ كِذْبُهُ.).

2- Mukaddimede, Teftâzânî'nin ağzından ilave edilen altı satırlık ibarenin üstü çizilerek kenarına şunlar yazılmış (s. 2): (هٰذِهِ الْأَسْطُرُ الْمَضْرُوبَةُ عَلَيْهَا: مِنْ زِيَادَاتِ الطَّابِعِ. فَتَنَبَّهْ.).

3- Risalenin ikinci yarısında, Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Makāsıd* adlı eserinden nakil yapılan ibarenin üstü çizilerek şunlar yazılmış (s. 32): (اِعْلَمْ: أَنَّ الشَّخْصَ الَّذِي سَعَى لِطَبْعِ هٰذِهِ الْمَجْمُوعَةِ -كَمَا غَيَّرَ نِسْبَةَ الرِّسَالَةِ مِنْ مُؤَلِّفِهَا عَلَاءِ الدِّينِ الْبُخَارِيِّ إِلَى سَعْدِ الدِّينِ التَّفْتَازَانِيِّ- غَيَّرَ بَعْضَ الْمَوَاضِعِ الَّتِي يُظْهِرُ كِذْبَهُ وَافْتِرَاءَهُ، وَمِنْهَا: هٰذَا الْمَوْضِعُ، وَكَانَ الْأَصْلُ هٰكَذَا: «وَنَحْنُ -كَمَا قَالَ خَتْمُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ سَعْدُ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ التَّفْتَازَانِيُّ تَغَمَّدَهُ اللهُ بِرَحْمَتِهِ فِي «شَرْحِ الْمَقَاصِدِ»- عَلَى سَاحِلِ التَّمَنِّي نَغْتَرِفُ ...» إِلخ. فَتَنَبَّهْ.).

26 Harb-i Umûmî: Birinci Dünya Savaşı: 1914-1918.

27 Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkādir b. Muhammed el-Kureşî el-Mısrî (ö. 775/1373), *el-Cevâhiru'l-mudıyye fî tabakāti'l-Hanefiyye*, (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), 2. baskı, Kahire: Hecer, 1413/1993, II, 259, no: 651; Temîmî, Takıyyüddîn b. Abdilkādir et-Temîmî ed-Dârî el-Gazzî el-Mısrî el-Hanefî (ö. 1010/1601), *et-Tabakātü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), 2. baskı, Kahire: Hecer, 1410/1989, IV, 78, no: 970; Kâtib Çelebi (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah (ö. 1067/1657), *Süllemü'l-vusûl ilâ tabakāti'l-fuhûl*, (nşr. Mahmud Abdülkādir el-Arnâût), İstanbul: IRCICA, 2010, II, 171, no: 2067; a. mlf., *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*, I, 611 ("*Cevâmiu'l-fikh* [جَوَامِعُ الْفِقْهِ]"), II, 1386 ("*Kitâbu'l-ahsâb ve'l-ensâb* [كِتَابُ الْأَحْسَابِ وَالْأَنْسَابِ]"). Bu zikredilen kaynakların hiçbirinde müellifin ve iki kitabının adları dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

28 Kevserî, *Te'nîbü'l-Hatîb* adlı kitabında, bu eserin müellif nüshasının Kastamonu'da Nu'mâniye Medresesi Kütüphanesinde iki cild hâlinde bulunduğunu belirtmektedir (Kevserî, *Te'nî-*

amel ve ahlâkın kısımlarını ihtivâ ediyor; bu imamın görüşünü fetvânın gereği, şu imamın görüşünü takvânın gereği kabul etmek suretiyle, imamların ihtilaflı görüşlerini uzlaştırıyor.

Üstâda müellifinin biyografisini sordum;

- "Onun biyografisi hakkında *el-Cevâhiru'l-mudıyye*'dekinden[29] fazla bir şey bilmiyorum", dedi.

Bunun üzerine kitabın müellifini anlatmaya ve şunları söylemeye başladım:

- "O, Nûreddîn eş-Şehîd[30] zamanında Rakka'daki[31] Hanefî Medresesi'nde müderris idi. Kitabı 570 (1174-75) yılında yazdı. Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'ye[32] yetişti. İlmi, Bağdâd'daki Nizâmiye Medresesi'nin müderrisi Şerefüddîn ed-Dımaşkî'den[33] aldı. *en-Nâfi'* (النَّافِعُ) adlı eserin sahibinden (Sâhibü'*n-Nâfi'*)[34] fıkıh

---

bü'l-Hatîb alâ mâ sâkahû fî tercemeti Ebî Hanîfete mine'l-ekâzîb, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1401/1981, s. 25). Eserin 1. cildi günümüzde Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde KHK935 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır (Süleymaniye Kütüphanesi'nde CD'sine ulaşılabiliyor). Fakat eserin 2. cildi olması gereken bir sonraki demirbaş numarasında farklı bir eser kayıtlı.

29 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudıyye*, II, 259, no: 651.

30 Nûreddîn eş-Şehîd: Ebü'l-Kāsım (Ebü'l-Muzaffer) el-Melikü'l-Âdil eş-Şehîd Nûruddîn Mahmûd Zengî b. İmâdiddîn Zengî b. Kasîmiddevle Aksungur (Halep 17 Şevval 511/11 Şubat 1118 – Dımaşk 11 Şevval 569/15 Mayıs 1174). "Dımaşk ve Halep atabegi (1146-1174)". Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Bahattin Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmûd", *DİA*, XXXIII, 259-262.

31 Rakka (الرَّقَّـة): "Kuzey Suriye'de tarihî bir şehir". Bilgi için bkz. Gülay Öğün Bezer, "Rakka", *DİA*, XXXIV, 432-433.

32 Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî: Ebü'n-Necîb Ziyâüddîn Abdülkāhir b. Abdillâh b. Muhammed b. Ammûye el-Bekrî es-Sühreverdî (İran-Sühreverd 490/1097 civarı – Bağdat 563/1168). "Sûfî, fakîh ve muhaddis". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, "Sühreverdî, Ebü'n-Necîb", *DİA*, XXXVIII, 35-36.

33 Şerefüddîn ed-Dımaşkî: Ebü'l-Mehâsin Şerefüddîn Yûsuf b. Abdillâh (Ramazân) b. Bündâr ed-Dımaşkî (Dımaşk 490/1097 – Hûzistân 563/1168). Şâfiî fukahâsından, Bağdat Nizâmiye Medresesi müderrisi. Hayatı hakkında bilgi için bkz. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Naîm el-Araksûsî), 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985, XX, 513-514, no: 328; İbn Kādî Şühbe, Ebü's-Sıdk Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî (ö. 851/1448), *Tabakātü'ş-Şâfiiyye*, (nşr. Abdülalîm Hân), Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, 1399/1979, II, 24-25, no: 320.

34 Sâhibü'*n-Nâfi'*: Ebü'l-Kāsım Nâsırüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed b. Alî el-Hüseynî el-Medenî es-Semerkandî (ö. Semerkant 556/1161). "Hanefî fakîhi". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ahmet Özel, "Semerkandî, Muhammed b. Yûsuf", *DİA*, XXXVI, 479-480. Eserin tam adı: *el-Fıkhü'n-nâfi'* (الْفِقْـهُ النَّافِـعُ) veya *en-Nâfi' fi'l-fürû'* (النَّافِـعُ فِـي الْفُـرُوعِ) şeklinde geçmekte olup tahkik edilerek üç mücelled halinde basılmıştır (Semerkandî, *el-Fık-*

öğrendi. Usûle dâir *Hulâsatü'l-Mîzân* (خُلَاصَةُ الْمِيزَانِ) ve muhâdarâta dâir *Nedîmü'l-ümerâ* (نَدِيمُ الْأُمَرَاءِ) onun eserlerindendir."

Hemen ayağa kalktı, *Keşfü'z-zunûn* nüshasını getirdi ve şöyle dedi:

- "Dr. Reşer'in,[35] aralarında bu müellifin *Makāmât*'ı da olmak üzere, birçok edîbe ait Makāmâtları basması[36] vesîlesiyle bu müellifi araştırıyorduk. Bu zâtın *Makāmât*'ı, *Makāmâtü'l-Hanefî* (مَقَامَاتُ الْحَنَفِيِّ) adıyla Fâtih Kütüphanesinde kayıtlıdır.[37] Müellif hakkında Muhyiddîn eş-Şehrezûrî'nin[38] muâsırı olmasından başka bir şey bilmiyorduk. Sizin muttali olduğunuz kitap sayesinde müellif hakkında pek çok şey öğrenmiş olduk. *Makāmat*'ın müellifi de odur. Zira *Makāmât*'ın hâmişlerinde kendi kitabı *Nedîmü'l-ümerâ*'ya atıfta bulunuyor."[39]

Merhûm sevindi; ben de sevindim. Araştırmalarda onun âdeti bu idi.

Allâh ona rahmet eylesin ve kabrinin üzerine rıdvân bulutlarını bol bol ihsân eylesin.

---

hü'n-nâfi', [nşr. İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Abbûd], 1. baskı, Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1421/2000, toplam 1583 sayfa).

35 Dr. Reşer: Osman Reşer (Oskar Rescher) (Stuttgart 1883 – İstanbul 26 Mart 1972). "Mühtedi Alman şarkiyatçısı". Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Sedat Şensoy, "Reşer, Osman", *DİA*, XXXV, 10-11.

36 Ebü'l-Alâ' (b.) Ahmed b. Ebî Bekr b. Ahmed er-Râzî vd., *Makāmâtü'l-Hanefî ve İbn Nâkıyâ ve ğayrihimâ* (مَقَامَاتُ الْحَنَفِيِّ وَابْنِ نَاقِيَا وَغَيْرِهِمَا), (nşr. O. Rescher), İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1330/1914, 347 s. Müellifimiz Hanefî'nin *Makāmât*'ı ilk sırada (s. 2-115) yer almakta olup onunla birlikte kitapta çeşitli müelliflere ait on *Makāmât* bulunmaktadır. Müellifimizin *Makāmât*'ında her bir makāme sonunda, o makāmede geçen garib kelimelerin açıklandığı bölümler, matbu nüshada dipnota kaydırılmış, böylece müellifin ifâdeleriyle nâşirin ifadelerinin karışmasına sebep olunmuştur. Ayrıca müellifin adı yazma nüshada "Ebü'l-Alâ' b. Ahmed" şeklinde olmasına rağmen, matbu nüshada "b." kelimesi düşürülerek "Ebü'l-Alâ' Ahmed" şeklinde verilmiştir.

37 Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 4109 (Kütüphane kaydında müellif adı olarak eserin ithâf edildiği Muhyiddîn eş-Şehrezûrî gösterilmektedir).

38 Makalenin aslında: "Şems eş-Şehrezûrî" (لِلشَّمْسِ الشَّهْرَزُورِيِّ). Doğrusu yukarıda da verdiğimiz gibi, müellifin eseri ithâf ettiği Muhyiddîn eş-Şehrezûrî olmalıdır (Hanefî, "Makāmâtü'l-Hanefî", *Makāmâtü'l-Hanefî ve İbn Nâkıyâ ve ğayrihimâ*, s. 2).
Muhyiddîn eş-Şehrezûrî: Ebû Hâmid Muhyiddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. el-Kāsım eş-Şehrezûrî (519-586/1125-1190). Şâfiî fukahâsından, Halep ve Musul kadısı. Hayatı hakkında bilgi için bkz. İbn Kādî Şühbe, *Tabakātü'ş-Şâfiiyye*, II, 53-54, no: 344; Ziriklî, Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm kāmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ' mine'l-Arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002, VII, 25-26.

39 Hanefî, *Makāmâtü'l-Hanefî*, s. 8, dipnot: 1. Müellif hâşiyelerinde iki eserine daha atıfta bulunuyor: 1- *er-Risâletü'l-mecdiyye fi'l-'ibâdâti'ş-şer'iyye* (الرِّسَالَةُ الْمَجْدِيَّةُ فِي الْعِبَادَاتِ الشَّرْعِيَّةِ) (s. 27, dipnot: 4); 2- *es-Sevânih* (السَّوَانِحُ) (s. 32, dipnot: 3).

Kaynakça

Ahmed Hayrî, "el-İmâm el-Kevserî", *Makālâtü'l-Kevserî*, Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 1420/1999.

Akün, Ömer Faruk, "Kilisli Rifat Bilge", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVI, 2002.

Alâ' el-Buhârî, Alâüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Buhârî el-Hanefî, *Fâdıhatü'l-mülhıdîn ve nâsıhatü'l-muvahhıdîn*, thk. Muhammed İbrâhîm el-Avadî, Mekke, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, ed-Da've ve Usûlüddîn Fakültesi, Akîde Bölümü, 1414 (1993-1994).

Bezer, Gülay Öğün, "Rakka", *DİA*, XXXIV, 2007.

Bilgin, Azmi, "İsmail Saib Sencer", *DİA*, XXIII, 2001.

Duman, Hasan, "Beyazıt Devlet Kütüphanesi", *DİA*, VI, 1992.

Eyice, Semavi, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", *DİA*, VI, 1992.

Gökyay, Orhan Şaik, "Kâtib Çelebi", *DİA*, XXV, 2002.

Gürlek, Dursun, "Kütüphânedeki Kütüphâne: İsmâil Sâib Sencer (1871-1940)", *Ayaklı Kütüphâneler*, 10. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2013.

Hanefî, Ebü'l-Alâ' (b.) Ahmed b. Ebî Bekr b. Ahmed er-Râzî - vd., *Makāmâtü'l-Hanefî ve İbn Nâkıyâ ve ğayrihimâ*, nşr. O. Rescher, İstanbul, Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1330/1914.

İbn Kādî Şühbe, Ebü's-Sıdk Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî, *Tabakātü'ş-Şâfiiyye*, nşr. Abdülalîm Hân, Haydarâbâd, Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, 1399/1979.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Dârülfünun", *DİA*, VIII, 1993.

İpşirli, Mehmet, "Dersiâm", *DİA*, IX, 1994.

Kara, İsmail, "Yaltkaya, Mehmet Şerefettin", *DİA*, XLIII, 2013.

Kâtib Çelebi (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*, nşr. Şerefettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bifat Bilge, İstanbul, Maarif Matbaası, 1941.

_____, *Süllemü'l-vusûl ilâ tabakāti'l-fuhûl*, nşr. Mahmud Abdülkādir el-Arnâût, İstanbul, IRCICA, 2010.

Kehhâle, Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin terâcimu musannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye*, 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.

Kevserî, Muhammed Zâhid el-Kevserî, "Fakîdü'l-ilm: el-Allâme İsmâîl

Sâib Sencer" *Makālâtü'l-Kevserî*, Kahirei el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1414/1994.

_____, *Te'nîbü'l-Hatîb alâ mâ sâkahû fî tercemeti Ebî Hanîfete mine'l-ekâzîb*, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1401/1981.

Kılıç, M. Erol - vd., "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, 1999.

Kök, Bahattin, "Nûreddin Zengî, Mahmûd", *DİA*, XXXIII, 2007.

Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkādir b. Muhammed el-Kureşî el-Mısrî, *el-Cevâhiru'l-mudıyye fî tabakāti'l-Hanefiyye*, nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, 2. bs., Kahire, Hecer, 1413/1993.

Kutluer, İlhan, "Keşfü'z-Zunûn", *DİA*, XXV, 2002.

Kütübhâne-i Umûmî Defteri, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, ty.

Mardin, Ebül'ulâ, "İstanbullu İsmâil Sâib Efendi", *Huzur Dersleri*, nşr. İsmet Sungurbey, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1951 (I), 1966 (II-III).

Muhammed Zâhid el-Kevserî Hayatı-Eserleri-Tesirleri, haz. Necdet Yılmaz, İstanbul, Seha Neşriyat, 1996.

Öngören, Reşat, "Sühreverdî, Ebü'n-Necîb", *DİA*, XXXVIII, 2010.

Özel, Ahmet, "Semerkandî, Muhammed b. Yûsuf", *DİA*, XXXVI, 2009.

Özen, Şükrü, "Teftâzânî", *DİA*, XL, 2011.

Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Cîl, 1412/1992.

Semerkandî, Ebü'l-Kāsım Nâsırüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed b. Alî el-Hüseynî el-Medenî es-Semerkandî, *el-Fıkhü'n-nâfi'*, nşr. İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Abbûd, 1. bs., Riyâd, Mektebetü'l-Ubeykân, 1421/2000.

Şensoy, Sedat, "Reşer, Osman", *DİA*, XXXV, 2008.

Teftâzânî, Sa'düddîn et-Teftâzânî, "Risâle fî vahdeti'l-vücûd", *Hâzihî Mecmûatü resâil fi vahdeti'l-vücûd li-Sa'diddîn et-Teftâzânî ve li-Alî el-Kārî*, İstanbul, Ali Bey Matbaası, 1294.

Temîmî, Takıyyüddîn b. Abdilkādir et-Temîmî ed-Dârî el-Gazzî el-Mısrî el-Hanefî, *et-Tabakātü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, 2. bs., Kahire, Hecer, 1410/1989.

Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri, Düzce, 24-25 Kasım 2007.

Yavuz, Yusuf Şevki – Sifil, Ebubekir, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 2013.

Yurdagür, Metin, "Arapkirli Hüseyin Avni", *DİA*, III, 1991.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Naîm el-Araksûsî, 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

Ziriklî, Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm kāmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ' mine'l-Arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.